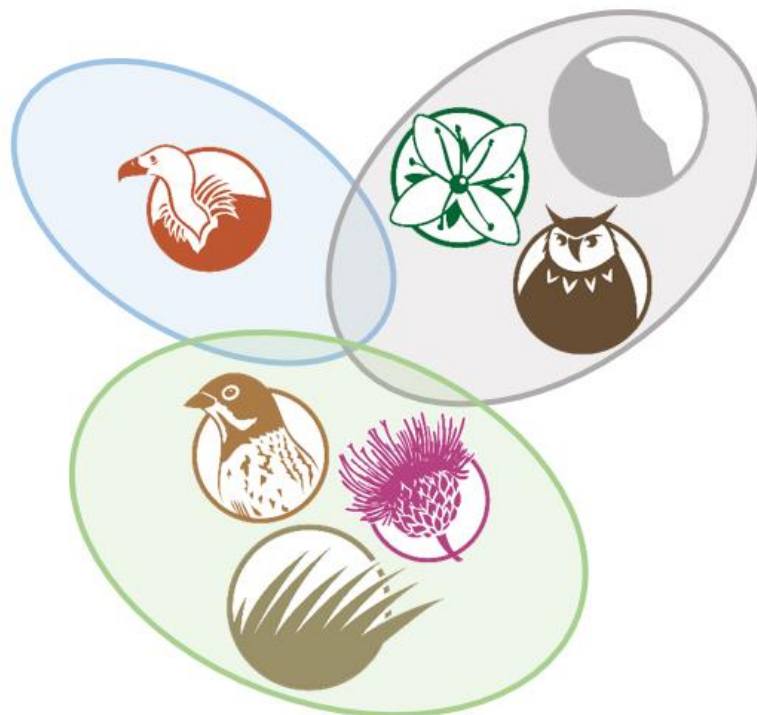

LIKE

Living
on the
Karst
Edge

Izobraževalni program

NARAVA 2000

Ekipa avtorjev:

dr. Ana Barešič, Naravoslovni muzej Reka, kustosinja botaničarka (idejni koncept in vsebina)

Anita Hodak, prof. umetnosti, Naravoslovni muzej Reka, muzejska pedagoginja

dr. Željka Modrić Surina, Naravoslovni muzej Reka, višja kustosinja botaničarka, direktorica

Strokovni sodelavci:

dr. Matej Varga, mag. ing. geod. et geoinf. (območje Natura 2000)

dr. Primož Kmecl, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)

(vrtni strnad)

Slavko Brana, dipl. ing. šum., JU Natura Histrica (raznolistna mačina)

Luka Meštrović, mag.geogr., JU Natura Histrica (suha kraška travišča)

dr. Boštjan Surina, izr. prof., kustos botanik, Naravoslovni muzej Reka

(Tommasinijeva popkoresa)

Tomaz Mihelič, Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS)

(velika uharica)

Vedran Lucić, dipl. ing. biologije, združenje BIOM (beloglavi orel)

To gradivo je nastalo s finančno podporo Evropske unije, v okviru projekta »LIKE - *Living on the Karst Edge*«, ki se izvaja v sklopu programa sodelovanja INTERREG V-A Slovenija-Hrvaška 2014-2020.

Za vsebino je odgovorna izključno ekipa avtorjev in strokovna ekipa. Vsebina ne predstavlja uradnega stališča Evropske unije.

dr. Ana Barešić

Ekološko območje Natura 2000

Republike Hrvatske in Republike Slovenije

Avtor:

dr. Matej Varga, mag. ing. geod. et. geoinf.
Geodetska univerza

1. Uvod

Varstvo narave ali okolja je skozi zgodovino spreminjalo oblike in opredelitve glede na to, kako je bil človek odvisen od narave. Varstvo narave predstavlja usmerjeno delovanje človeka na preprečevanje, zmanjševanje ali odpravljanje škode, povzročene okolju, v katerem človek živi, iz katerega črpa vire ali nanj vpliva s svojim ravnanjem. Hkrati predstavlja delovanje človeka na ohranjanje neoviranega razvoja in naravnega kroženja narave z uporabo predvsem bioloških rešitev brez neposrednega vpletanja človekovih interesov ali potreb (Tišma in drugi, 2009; Grgić in Varga, 2013).

Območje varstva (OV) je: „*Jasno opredeljeno območje, ki je priznано z namenom in se upravlja s ciljem trajne ohranitve celotne narave, delovanja ekosistema, ki ga to zagotavlja, ter pripadajočih kulturnih vrednosti, na zakonski ali drug učinkovit način*“ (Svetovna zveza za varstvo narave, [IUCN](#)). Okrog 15 % površine Zemlje pokrivajo območja različnih kategorij varstva. Območja varstva so pomembna zaradi naravnih, gospodarskih in družbenih dejavnikov. Na območjih varstva se na primer nahaja 15 % svetovne zaloge ogljika, 10 % pitne vode, v neposredni interakciji pa podpirajo obstoj več kot 2 milijard ljudi (Pešić in drugi, 2017).

Tabela 1. Kategorije območij varstva v Republiki Hrvaški (HAOP, HAOP zaščitena področja, 2019)

Kategorija varstva	Namen	Raven upravljanja	Razglasitve
Strogi rezervat	ohranitev izvorne narave, spremljanje stanja narave in izobraževanje	državna in županijska	Vlada RH
Narodni park	ohranitev izvornih naravnih vrednosti, znanstveni, kulturni, vzgojno-izobraževalni in rekreativni	državna	Hrvaški Sabor
Posebni rezervat	ohranitev zaradi svoje edinstvenosti, redkosti ali reprezentativnosti; ima poseben znanstveni pomen	državna, županijska, občinska, mestna	Vlada RH
Naravni park	varstvo biološke in pokrajinske raznolikosti, vzgojno-izobraževalni, kulturno-zgodovinski, turistično-rekreacijski namen	državna	Hrvaški Sabor
Regionalni park	varstvo pokrajinske raznolikosti, trajnostni razvoj in turizem	županijska	predstavniški organ pristojne enote območne (regionalne) samouprave
Naravni spomenik	ekološki, znanstveni, estetski ali vzgojno-izobraževalni	županijska in občinska	predstavniški organ pristojne enote območne (regionalne) samouprave
Pomembna pokrajina	varstvo pokrajinske vrednosti in biotske raznolikosti ali kulturno-zgodovinske vrednosti ali pokrajina ohranjenih edinstvenih značilnosti, oddih in rekreacija	županijska in občinska	predstavniški organ pristojne enote območne (regionalne) samouprave
Gozdni park	ohranitev naravnega ali zasajenega gozda večje pokrajinske vrednosti, oddih in rekreacija	županijska, občinska in mestna	predstavniški organ pristojne enote območne (regionalne) samouprave

Spomenik parkovne arhitekture	ohranitev umetno oblikovanega prostora oziroma dreves z estetsko, stilsko, umetniško, kulturno-zgodovinsko, ekološko ali znanstveno vrednostjo	županijska	predstavniški organ pristojne enote območne (regionalne) samouprave
-------------------------------	--	------------	---

Vse države na svetu imajo opredeljen sistem območij varstva. V Republiki Hrvaški obstaja devet kategorij območij varstva: strogi rezervat, narodni park, naravni park, posebni rezervat, regionalni park, naravni spomenik, pomembna pokrajina, gozdni park in spomenik parkovne arhitekture. Natančnejše informacije o posamezni kategoriji so navedene v Tabeli 1. Območja varstva državnega pomena so: strogi rezervat, posebni rezervat in naravni park. Strogi rezervat je »območje kopnega in/ali morja z nespremenjeno ali neznatno spremenjeno celotno naravo (...)<, medtem ko je narodni park „prostrano, pretežno nespremenjeno območje kopnega in/ali morja izjemnih in večkratnih naravnih vrednosti (...)" (NN 80/13, 15/18). Prvi razglašeni narodni park na svetu je Yellowstone (1872), prvi v Evropi pa Engadin (1902).

Republika Hrvaška je sprejela vrsto zakonskih določil in uskladila standarde za varstvo okolja. Ta določila se nanašajo na onesnaženje zraka in vode, kemikalije, odlaganje odpadkov, biotehnologijo, zaščito pred radioaktivnim sevanjem in ohranitev naravnih virov (Vlašić in Vlašić Feketija, 2006), sprejeta pa so bila s ciljem zagotavljanja ekološko trajnostnega razvoja države. Krovni zakon je *Zakon o varstvu okolja* (Zakon o zaščiti okoliša; NN 80/13, 153/13, 78/15, 12/18, 118/18).

Glede na *Register območij varstva*, (HAOP, Upisnik zaščitenej področja, 2019) za katerega je pristojna Uprava za varstvo narave Ministrstva za okolje in energetiko (MZOE), v Republiki Hrvaški obstaja skupno 450 območij varstva, od tega: 2 stroga rezervata, 8 narodnih parkov, 83 posebnih rezervatov, 11 naravnih parkov, 2 regionalna parka, 116 naravnih spomenikov, 79 pomembnih pokrajin, 36 gozdnih parkov in 122 spomenikov parkovne arhitekture. Narodni in naravni parki obsegajo skoraj 6 % kopenske površine RH. Od območij varstva so izpostavljeni strogi rezervati ([Hajduški in Rožanski kolki](#) ter [Bele in Samarske skale](#) ter narodni parki ([Brijuni](#), [Kornati](#), [Krka](#), [Mljet](#), [Paklenica](#), [Plitviška jezera](#), [Risnjak](#) in [Severni Velebit](#)).

V Republiki Hrvaški je bilo do zdaj izdelanih veliko sistemov za prostorske podatke, povezanih z varstvom narave in okolja, na primer [Bioportal](#) – spletni portal informacijskega sistema varstva narave ali [interaktivna kartageoloških](#) in [bioloških turističnih znamenitosti](#) Hrvaške. Interaktivni zemljevid vseh OV-jev je mogoče najti na (Bioportal, 2019), podrobnejši seznam po kategorijah pa v Tabeli 2.

Republika Slovenija ima en narodni park ([Triglav](#)), dva regionalna parka ([Kozjanske jame](#) in [Škocjanske jame](#)) in en naravni park ([Sečoveljske solane](#)). Interaktivni zemljevid je mogoče najti na [povezavi](#).

Tabela 2. Območja varstva v Republiki Hrvaški. Vir podatkov: Register zaščitenej naravnih vrednosti, stanje 23. junija 2008, OV – območja varstva, OPV – območja s preventivnim varstvom, SOV – skupno območja varstva (NN143/2008, 2019)

Kategorija	Število			Kopno (km ²)	Morje (km ²)	Skupno (km ²)
	OV	OPV	SOV			
Strogi rezervat	2	0	2	24	0	24
Narodni park	8	0	8	743	219	96135
Posebni rezervat	79	4	83	324	530	853
Naravni park	11	0	11	4063	179	4242
Regionalni park	0	2	2	1478	121	1600
Naravni spomenik	116	0	116	3	0	3
Pomembna pokrajina	78	1	79	881	0	881
Gozdni park	35	1	36	89	0	89
Spomenik parkovne arhitekture	121	1	122	10	0	10
SKUPNO	450	9	459	7613	1049	8663
Deli znotraj območij varstva				1205		1205
SKUPNO				6408	1049	7457
Odstotni delež območij varstva na površini RH				11	3	9

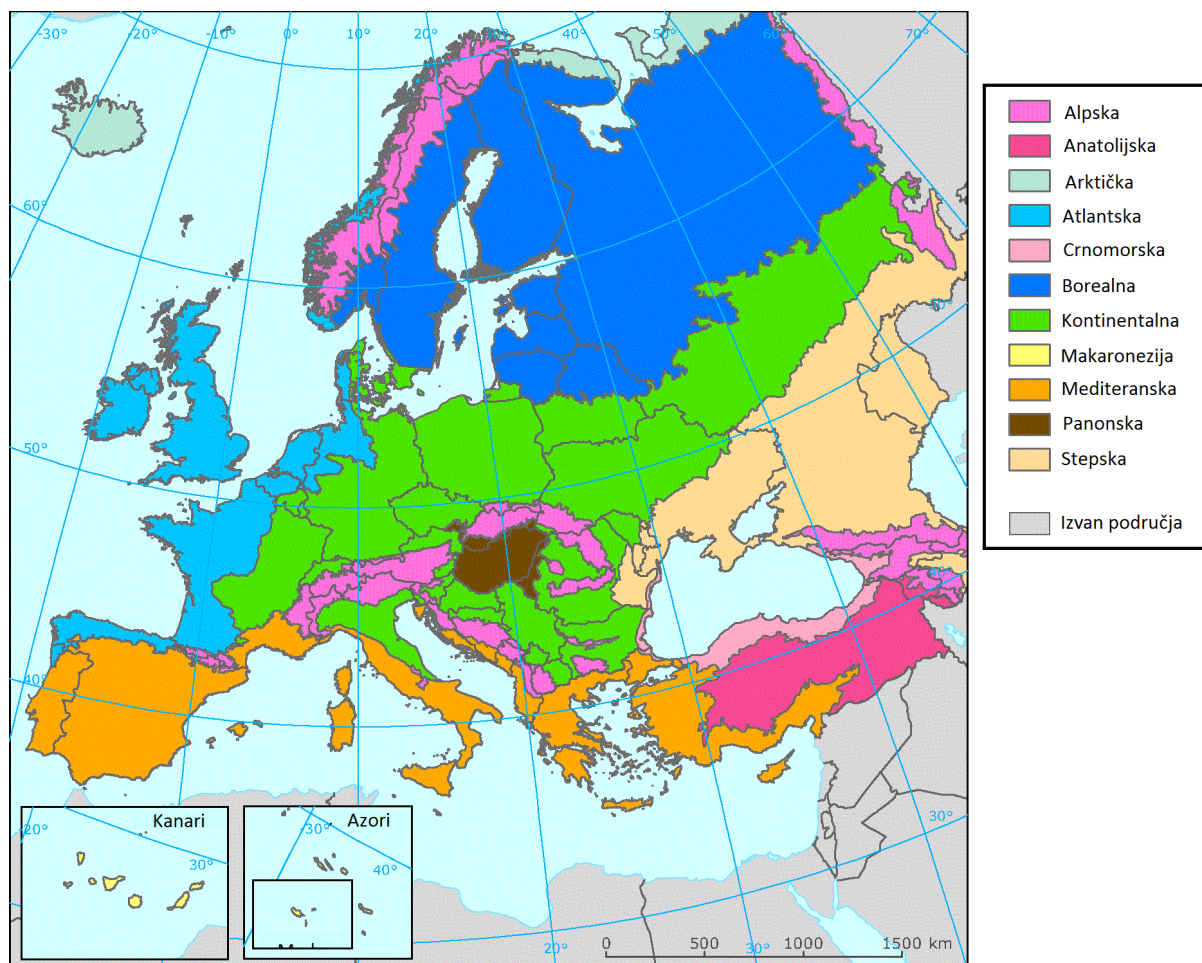
2. Natura 2000

S ciljem organiziranja dolgoročnega varstva okolja kot vprašanja, ki ga je treba reševati na globalni ravni, čeprav je zasnovano na lokalnih težavah (Vlašić in Vlašić Feketija, 2006), so države članice Evropske unije predlagale razvoj ekološke mreže Natura 2000. Natura 2000 je neodvisna od nacionalnih, političnih in administrativnih meja, njena osnovna naloga pa je odgovoriti na zahteve po ohranitvi biotske raznovrstnosti v Evropi, ki se v zadnjih desetletjih zmanjšuje (Grgić in Varga, 2013).

Mrežo Natura 2000 sestavljata dve vrsti območij (European Economic Community, 1992, [povezava](#), NN 124/13, 105/15, 80/19):

- območja, pomembna za ohranitev in ustvarjanje ugodnega stanja divjih vrst ptic, ki so pomembne za Evropsko unijo, in njihovih habitatov ter območja, pomembna za ohranitev vrst ptic selivk (območja ohranitve, pomembna za ptice - OHP),
- območja, pomembna za ohranitev in ustvarjanje ugodnega stanja drugih divjih vrst in njihovih habitatov (območja ohranitve, pomembna za vrste in habitatne tipe - OHVH).

Območja OHP se v literaturi imenujejo tudi posebna območja varstva (angl. *Special Protection Areas* - SPA), medtem ko so območja OHVH znana kot posebna območja varstva (angl. *Special Areas of Conservation* - SAC, SCI).

Slika 1. Regije Nature 2000 (preneseno s [povezave](#), 27.11.2019.)

Zakonodajni temelj za izdelavo mreže Natura 2000 predstavljata dve direktivi: *Direktiva o pticah* (Evropski parlament, 2009) in *Direktiva o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst* (Evropska gospodarska skupnost, 1992). *Direktiva o varstvu ptic*

Evropske skupnosti je bila sprejeta leta 1979, da bi preprečili nagli padec raznolikosti ptic selivk. Članice Evropske unije samostojno opredelijo posebna območja varstva. Evropska unija je sprejela *Direktivo o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrst* leta 1992, da bi razširila obseg varstva živalskega sveta glede na vrste, ki so zaščitene z *Direktivo o pticah*. Obsega več kot 2000 živalskih vrst in več kot 230 habitatnih tipov, ki so združeni v posebna območja varstva (SAC). Obe direktivi urejata aktivnosti, ki se lahko izvajajo v povezavi z rastlinskim in živalskim svetom na območjih mreže Natura 2000. Navedeni direktivi na primer jasno omejujeta lov in trgovino z vrstami in izkoriščanje habitatov znotraj posebej pomembnih območij (Duplić in drugi, 2012; Grgić in Varga, 2013).

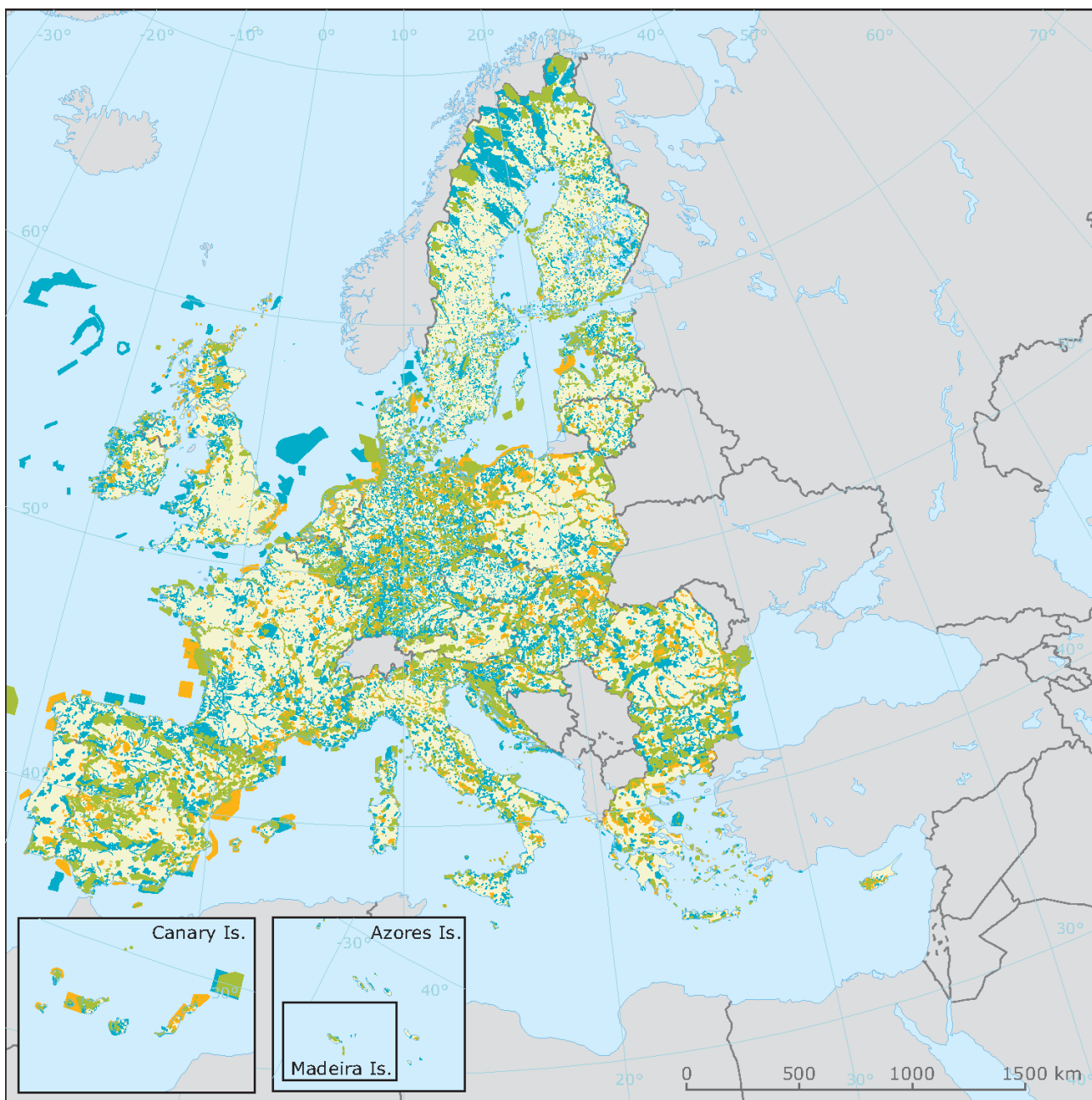
Evropska unija je razdeljena na devet kopenskih biogeografskih regij, ki so vsaka zase značilne glede na vegetacijo, podnebje, topografijo in geologijo, in sicer: alpsko, celinsko, sredozemsko, panonsko, stepsko, borealno, atlantsko, črnomoško in makaronezijsko (Slika 1), od katerih se skozi Hrvaško v celoti ali delno raztezajo tri regije: alpska, celinska in sredozemska (glej [povezava](#)). Vsaka država članica Evropske unije je dolžna v mrežo Natura 2000 vključiti najpomembnejša območja za vsako posamezno vrsto in habitatni tip, naveden v ustreznih dodatkih direktiv. S širitvijo Evropske unije in odkrivanjem novih ogroženih vrst in habitatov evropskih prostorov se ekološka mreža Natura 2000 nenehno povečuje. Država članica za vsako zaščiteno rastlinsko ali živalsko vrsto in habitate, navedene v dodatkih Direktive, predlaga območja, ki bi jih bilo treba vključiti v posebna območja varstva ekološke mreže Natura 2000 v obliki območja pSCI (*Proposed Sites of Community Importance*) (ibid.).

Med območji varstva posamezne države in območji Natura 2000 obstaja razlika. Naravni rezervati, narodni parki ali druga območja, zaščitena na nacionalni ali regionalni ravni, so vzpostavljeni in regulirani z nacionalno regulativo, ki se razlikuje od države do države. Takšna območja so lahko, ne pa nujno, del območij Natura 2000. Po drugi strani pa se območja za mrežo Natura 2000 izbirajo glede na znanstvene parametre in izvajajo skladno z merili za izbiro, določenimi v navedenih direktivah. Na ta način bodo območja Natura 2000 samo najprimernejša območja za zagotovitev dolgoročne ohranitve vsake od vrst in vsakega habitata, ki so navedeni na seznamu, po njihovem celotnem naravnem arealu znotraj EU-ja (ibid.).

Mreža Natura 2000 obsega več kot 27.000 območij, ki pokrivajo skupno površino v približni velikosti 1.150.000 km² na kopenskih in morskimi območjih vseh držav članic EU-ja. Skladno s tem je to največja mreža ohranjenih območij na svetu. Skupna površina, ki jo pokriva mreža Natura 2000, predstavlja približno 18 % skupne kopenske površine EU-ja. Nacionalna pokritost z območji mreže Natura 2000 znaša med 9 % in skoraj 38 %, odvisno od države.

Tablica 1. Seznam območij NATURA 2000 v Republiki Hrvaškoj, Republiki Sloveniji in Evropski uniji (preneseno s [povezave](#), 24.11.2019.)

Država	Oznaka območja	Številka območja	Površina države (%)
HR	PVO	741	28.3
	OHP	38	30.1
	PVO + OHP	779	36.6
SI	PVO	324	32.7
	OHP	31	25.0
	PVO + OHP	355	37.8
EU	PVO	24194	13.8
	OHP	5646	12.5
	PVO + OHP	27863	18.0

NATURA 2000

- Sites—or parts of sites—belonging to both Directives
- Habitats Directive sites, pSCI, SCI, SAC
- Birds directive sites (SPA)
- Outside coverage

European Environment Agency

 NATURA 2000

Slika 2. Zemljevid območij Natura 2000 v Evropi (preneseno s [povezave](#), 24.11.2019.)

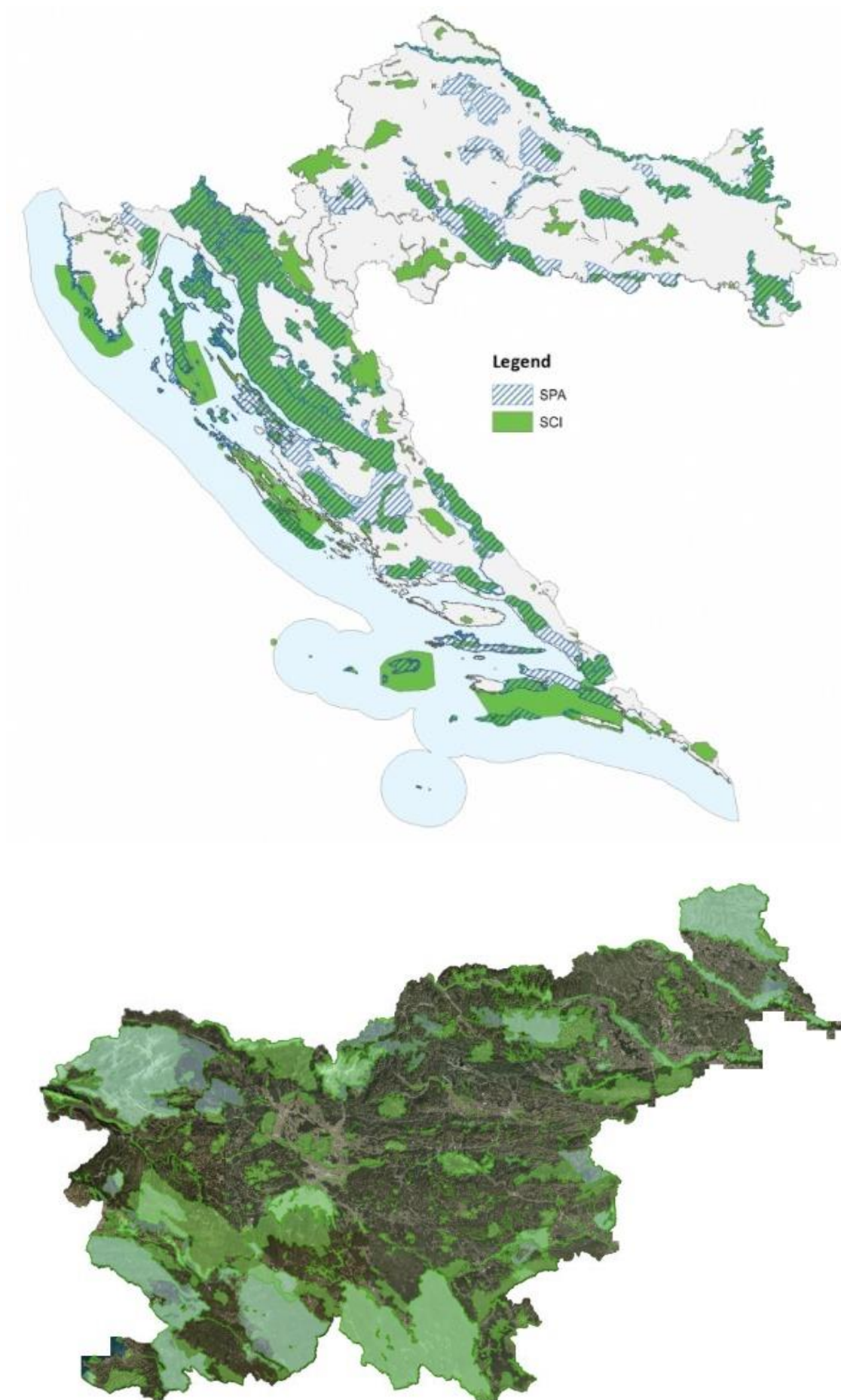
Mreža Natura 2000 se ohranja po načelu solidarnosti med državami članicami in zahteva finančne naložbe, da bi lahko bila povsem aktivna ([poveznica](#)). Zato so zahteve upravljanja mreže Natura 2000 integrirane v različne vire financiranja EU-ja, kot so strukturni socialni skladi in skladi za regionalni razvoj ([ESF i ERDF](#)), Skladi za ruralni razvoj ([EAFRD](#)), Evropski sklad za pomorstvo in ribištvo ([EFF](#)), [program LIFE](#) itd.

Natura 2000 na Hrvaškem in v Sloveniji

Postopek izdelave predlogov posebnih območij ohranitve (pSCI) vključuje kompleksne postopke evalvacije določenega geografskega območja glede na biološke vrednosti, stopnjo ohranitve in značilnosti položaja skladno z navodili *Direktive o habitatih* (Grgić in Varga, 2013).

V Republiki Hrvaški je začetno izbiro območij SPA izvedel Zavod za ornitologijo HAZU v sodelovanju z Državnim zavodom za varstvo narave (DZZP) med pripravo Ekološke mreže RH, ki jo je Vlada RH sprejela leta 2007. Predlog območij SPA mreže je dopolnjen z nacionalno pomembnimi vrstami, za katere so obstajali podatki o razprostranjenosti v obliki pripravljenih distribucijskih zemljevidov za potrebe izdelave Rdečih knjig. Upoštevane so bile IUCN-kategorije (*International Union for Conservation of Nature*) ogroženosti CR (kritično ogrožene vrste), EN (ogrožene vrste) in VU (občutljive vrste) ter podatki iz več Rdečih knjig hrvaških avtorjev (Duplić in drugi, 2012; Grgić in Varga, 2013).

Predlogi posebnih območij ohranitve in območij posebnega varstva so združeni v zbirko prostorskih podatkov predlogov ekološke mreže Natura 2000, za katere izdelavo je bil zadolžen DZZP kot institucija, ki se je ukvarjala s strokovnimi zadevami varstva narave in okolja po Zakonu o varstvu narave. Izdelava predloga se je začela leta 2001 prek projekta *Smaragdna mreža* (Emerald Network) Evropske agencije za okolje (*European Environment Agency - EEA*), s katero so bili izdelani temelji za vzpostavitev baze prostorskih podatkov o območjih varstva. S tem projektom so bile opredeljene pomembne vrste rastlinskega in živalskega sveta in njihovo razprostiranje, prav tako pa so bili izdelani zemljevidi razprostranjenosti za izbrane vrste in habitatne tipe. Z realizacijo projekta Smaragdne mreže so bila vzpostavljena območja, ki so posebej pomembna za varstvo narave (*Areas of Special Conservation Interest - ASCI*) in so postala potencialna območja ekološke mreže Natura 2000 (Duplić in drugi, 2012; Grgić in Varga, 2013).

Slika 2. Območja mreže Natura 2000 Republike Hrvaške zgoraj (preneseno s [povezave](#), 24.11.2019.) in Republike Slovenije (spodaj, preneseno s [povezave](#), 25.11.2019.)

Od leta 2002 do leta 2006 so bili prostorski in drugi podatki, pridobljeni s projektom *Smaragdna mreža*, dopolnjeni in posodobljeni med projekti vzpostavitve nacionalne ekološke mreže LIFE III in vzpostavitve ekološke mreže Natura 2000. Tako je bila ustvarjena baza prostorskih podatkov in pripadajočih metapodatkov, ki so bili na konci vključeni v predlog območij varstva ekološke mreže Natura 2000 na območju Republike Hrvaške. Za dopolnitev prostorskih podatkov predlogov ekološke mreže Natura 2000 in zaradi pomanjkljivih podatkov o morskimi območjih, ki bi jih bilo treba zaradi njihove biotske raznovrstnosti vključiti v ekološko mrežo, je DZZP izvedel projekt *IPA 2007 - Identifikacija in vzpostavitev morskoga dela mreže Natura 2000 na Hrvaškem - Marine Natura 2000*. Čeprav je bilo v tem projektu veliko sredstev porabljenih za kartiranje interesnih območij, je del morja, posebej zunaj meja teritorialnega morja, ostal neraziskan in se bo moral kartirati v prihodnje, ko bodo na voljo sredstva in tehnični pogoji. Končni predlog mreže Natura 2000 je bil pridobljen v okviru projekta *PHARE* in s financiranjem iz državnega proračuna, s katerimi so bile usklajene meje območij ekološke mreže s terenskim pregledom in koordinacijo na lokalnih ravneh. Republika Hrvaška je v svojem postopku pristopa k Uniji zahtevala dopolnitev *Direktive o ohranjanju naravnih habitatov ter prosto živečih živalskih in rastlinskih vrstah* s 13 vrstami rastlinskega in živalskega sveta (dinarski voluhar - *Dinaromys bogdanovi*, mosorska kuščarica - *Archaeolacerta mosorensis*, mali gad, oštrulj - *Aulopyge huegelii*, mehokoustna, podust, *Chondrostoma phoxinus* - podbila, vrgoračka gobica - *Knipowitschia croatica*, strugač, *Squalius microlepis*, *Proterebia afra dalmata*, *Degenia velebitica*, šiloglavka) in dvema habitatnima tipoma, značilnima za območje Republike Hrvaške (lehnjakovi pragovi kraških rek in submediteranska travišča (Duplić in drugi, 2012; Grgić in Varga, 2013).

Slika 3. Ogrožene in zaščitene živalske vrste: sivi volk (*Canis Lupus*), evrazijski ris (*Lynx lynx*), rjavi medved (*Ursus Actos*) (vse slike prenesene s [povezave](#), 27.11.2019.)

Slika 4. Zaščitene naravne vrste: velebitska degenija (*Degenia Velebitica*), planika (*Leontopodium alpinum*), vednozeleni gornik (*Arctostaphylos uva-ursi*) (vse slike prenesene s [povezave](#), 25.11.2019.)

Območja mreže Natura 2000 za Republiko Hrvaško so bila uradno razglašena 26. septembra 2013, ko je Vlada Republike Hrvaške sprejela Uredbo o ekološki mreži (NN [124/13](#)). Območja obsegajo okrog 37 % površine hrvaškega kopnega in 15 % Jadranskega morja. Varstvenih območij, pomembnih za ptice (OHP), je 38, varstvenih območij, pomembnih za vrste in druge habitatne tipe (PVO), pa 743. Register vseh območij se nahaja na [povezavi](#).

Delež površine območij, ki jih pokriva mreža Natura 2000, je glede na površino države skladen s povprečjem evropskih držav za območje celinske Hrvaške. Kraško območje, znano po biotski raznovrstnosti, po deležu površine predlagane mreže v skupni površini odstopa od evropskega povprečja, tako da ima Republika Hrvaška večji delež predlaganih območij za varstvo okolja in narave glede na povprečje Evropske unije (Grgić in Varga, 2013).

Mreža Natura 2000 v republiki Sloveniji

V Republiki Sloveniji se nahaja 355 območij Natura 2000, od tega jih je 31 OHP in 324 PVO, potrjeno 3. decembra 2014. Skupna površina območij obsega 7681 km² (kar predstavlja skoraj 38 % skupne površine), od česar je 7675 km² kopnega in 6 m² morja.

Republika Slovenija in Republika Hrvaška mejita na 24 območij NATURA 2000, 3 območja OHP in 21 območij PVO, in sicer: Učka in Čičarija, Gorski kotar in severna Lika, Dravske akumulacije, Argile, livade ob potoku Malinska, Pregon, Žbevnica, Gorski kotar in severna Lika, Gomance, potok Gerovčica, NP Risnjak, reka Kolpa, Velika Belica, potok Mala Belica, območje okrog reke Kolpa, Kolpa pri Severinu, jama Vrlovka, Žumberak, Samoborsko gorje, potok Bregana, reka Sotla, dolina Sotle pri Razvorju, Dravske akumulacije in reka Mura (Miholić, 2014).

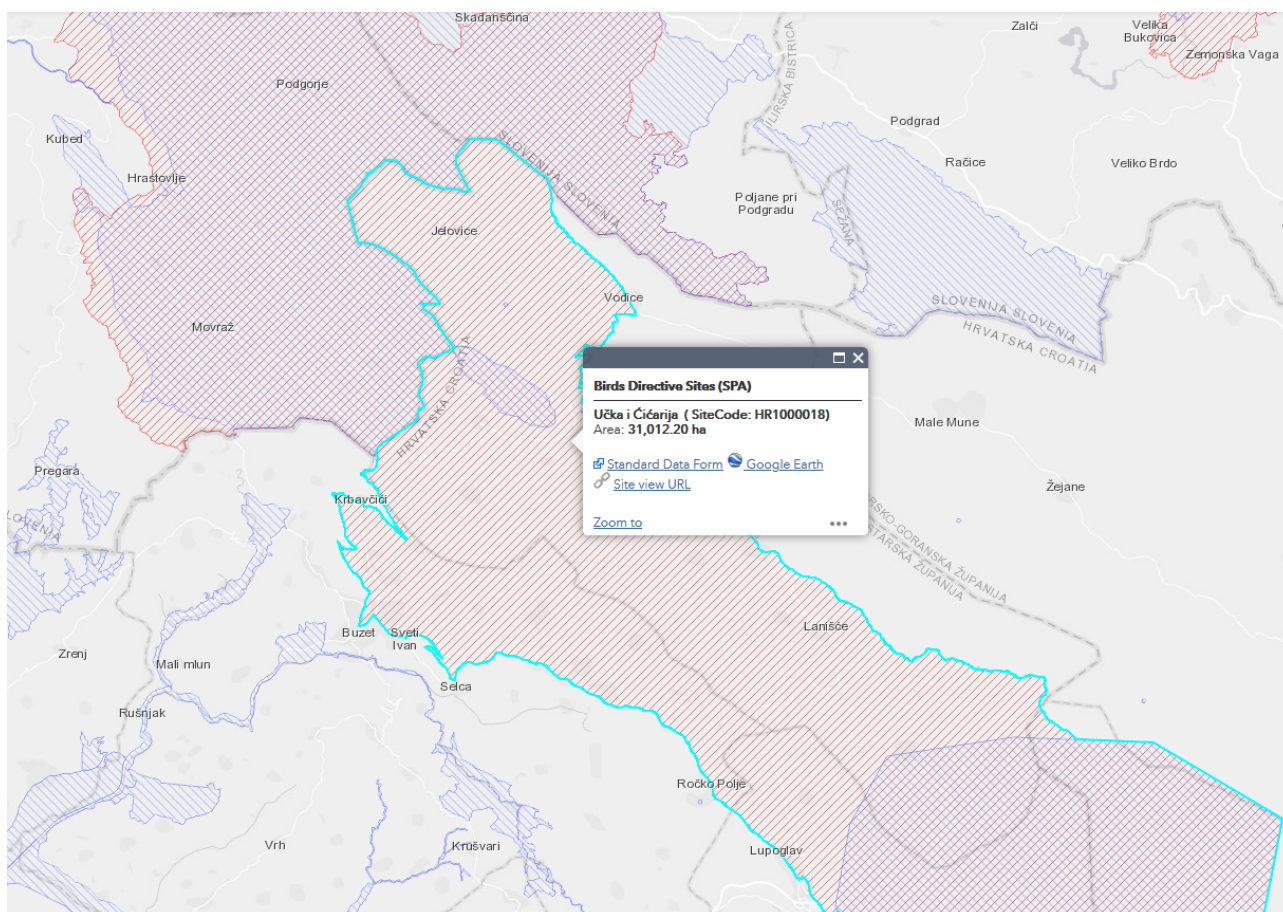
3. Upravljanje območij varstva

Območja varstva se upravljajo skladno z zakonskimi predpisi vsake države, in sicer tako, da država izda koncesijo za posamezno aktivnost. V nekaterih državah je upravljanje koncesij na območjih varstva obsežen projekt, ki zaposluje veliko oseb in zagotavlja veliko sredstev za območja varstva (na primer ZDA ali Avstralija). Koncesija se lahko nanaša na zakup, dovoljenje ali služnost za aktivnosti, lahko pa je izdana za različna časovna obdobja (Pešić in drugi, 2017). Koncesija se v RH izda na podlagi izvedenega javnega razpisa, skladno z *Zakonom o koncesijah* (hrv. Zakon o koncesijama; NN [69/17](#)). Sklep o izdaji koncesije sprejme Ministrstvo za varstvo okolja in energetiko ([MZOE](#)) za narodne parke in posebne rezervate ter naravne parke, medtem ko na območjih različnih kategorij zaščitene narave to ureja *Zakon o varstvu narave* (hrv. Zakon o zaščiti prirode; NN [80/13](#), [15/18](#), [14/19](#)) in koncesijo izdajo enote lokalne, območne in/ali regionalne samouprave. Obvestila in pozivi o nameri izdaje koncesije morajo poleg podatkov, ki jih določa *Zakon o koncesijah*, vsebovati tudi pogoje varstva narave, ki jih vključuje. Koncesija se lahko podeli za narodni park, posebni rezervat in speleološki objekt. Za naravni park, regionalni park, gozdni park, pomembno pokrajino in spomenik parkovne arhitekture se lahko koncesija izda skladno s posebnim predpisom ob mnenju MZOE. Pogoji varstva narave so sestavni del sklepa o izdaji koncesije in pogodbe o koncesiji (Pešić in drugi, 2017).

Vse aktivnosti, ki jih lahko omogočajo koncesije na območjih varstva, lahko vplivajo na to območje, vsi možni vplivi pa morajo biti analizirani, da bi se izognili negativnim posledicam. Ocene vpliva na okolja (OVO) so v svetu postale zakonska obveznost pri načrtovanju projektov na območjih varstva. Postopek ocene vpliva posega v okolje je sestavni del postopka izdaje koncesij na območjih varstva, njihove revizije in morebitnih nadaljšanj (Pešić in drugi, 2017).

Glede na povprečno povečanje števila obiskovalcev območij varstva zakonodajalci izboljšujejo načrte upravljanja, da bi se izognili morebitnemu trajnemu uničenju okolja in ohranili trajnostnost virov. Eden od pokazateljev pri izdelavi načrtov upravljanja območij varstva je t. i. *nosilna zmogljivost turizma* (TCC) oziroma maksimalno število ljudi, ki lahko obiščejo turistično destinacijo hkrati, ne da bi pri tem prišlo do nesprejemljivega poslabšanja fizičnega, gospodarskega in družbeno-kulturnega okolja ter nesprejemljivega zmanjšanja zadovoljstva obiskovalcev (Thompson in drugi, 2014; Pešić in drugi, 2017). Tri ravni TCC-ja so (ibid.):

- Fizična nosilna zmogljivost – meja, nad katero povečanje aktivnosti privede do nesprejemljivega poslabšanja naravnih in kulturnih virov destinacije.
- Gospodarska nosilna zmogljivost – meja, nad katero postane rast gospodarsko nesprejemljiva, ker negativno vpliva na lokalno gospodarstvo.
- Družbena nosilna zmogljivost – meja, nad katero pride do naglega zmanjšanja zadovoljstva in/ali nesprejemljivega škodljivega vpliva obiskovalcev na lokalno skupnost.

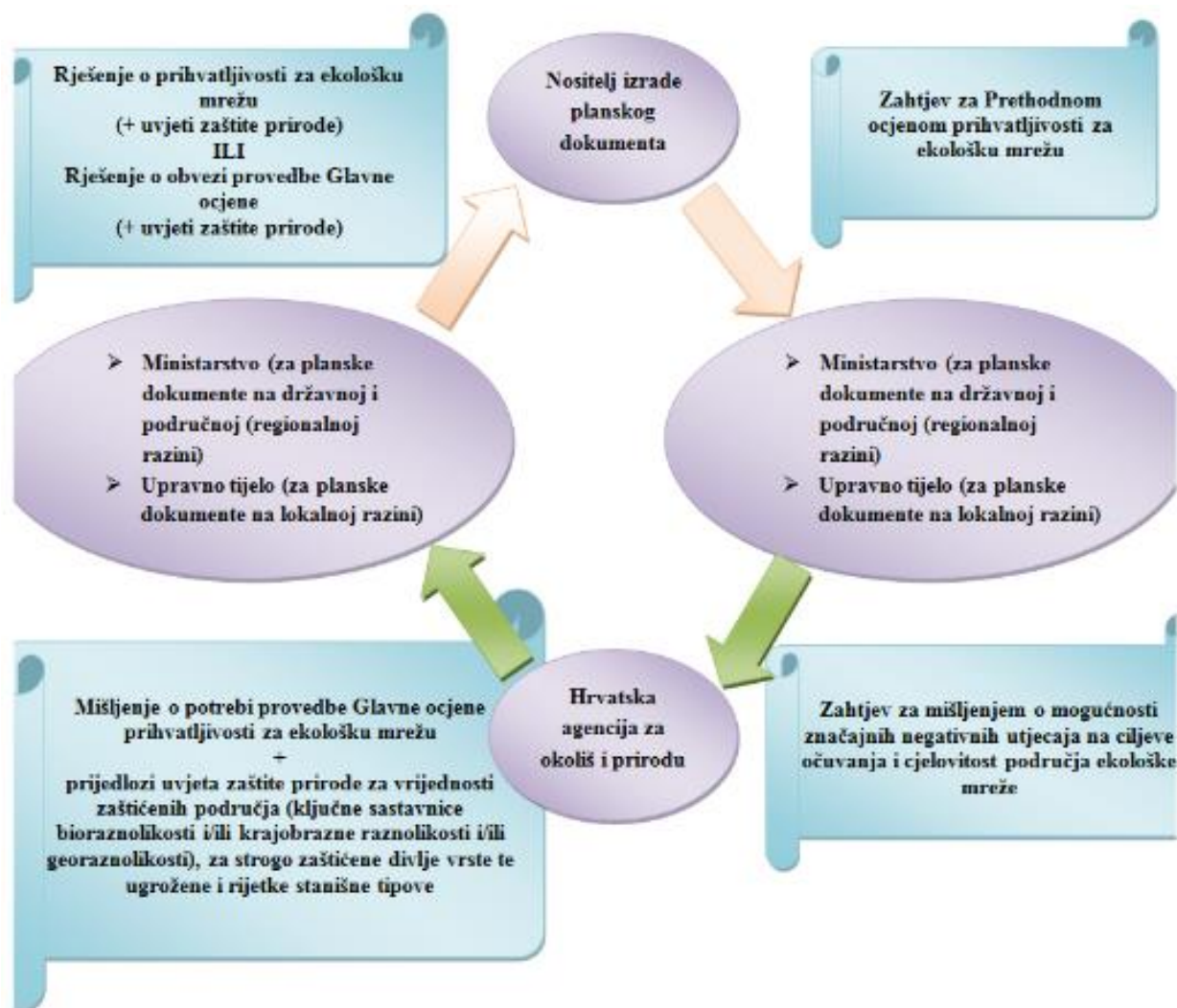

Slika 5. Zemljevid območij Učka in Čičarija v mreži Natura 2000 (preneseno s [povezave](#), 24.11.2019.)

4. Mehanizmi varstva naravnih vrednosti

Načela trajnostne uporabe naravnih dobrin se izvajajo prek postopkov določanja pogojev varstva narave, ki se določajo v postopkih ocene sprejemljivosti dokumentov načrtov (strategij, načrtov in programov) za ekološko mrežo, v sklopu postopkov strateške ocene vplivov na okolje ali prek ločenih postopkov, nanašajo pa se na vrednosti območij varstva, strogo zaščitene vrste in na ogrožene in redke habitatne tipe. Specifične pogoje varstva narave na predlog Hrvaške agencije za okolje in naravo določa MZOE ali pristojni upravni organ enot območne (regionalne) samouprave ([poveznica](#)). Za načrtovane posamezne posege se pogoji varstva narave določijo z naslednjimi postopki ([poveznica](#)):

- Pridobitev akta za gradnjo - v sklopu ocene sprejemljivosti posega v ekološko mrežo
- Pridobitev akta za gradnjo na območju varstva
- Pridobitev dovoljenja za posege na območju varstva in raziskave na območju varstva,
- Pridobitev sklepa o izdaji koncesije.

Slika 6. Trajnostna uporaba naravnih dobara prek pogojev varstva narave v postopku ocene sprejemljivosti dokumentov načrta (preneseno s [povezave](#), 26.11.2019.)

5. Človeška aktivnost na področju kraškega roba

Čeprav so številna območja varstva vzpostavljena s ciljem zaščite vrednosti pokrajine, divjih živali in biotske raznovrstnosti, se na njih vsekakor pričakuje človeška aktivnost, npr. gnojenje tal ali sajenje poljščin. Pri območjih varstva se upošteva dejstvo, da je človek sestavni del narave, kar vključuje, da je pod pogoji, ki jih določi zakonodajalec in/ali koncesionar, določena gospodarska, turistična, izobraževalna ali rekreativna aktivnost dovoljena. To vključuje aktivnosti, kot so pohodniške in plezalne ture, plavanje, kolesarstvo, kajaking, rafting, lov in ribolov. Poleg tega so na območjih varstva praviloma dovoljena smučišča, adrenalinski športi, nastanitvene zmogljivosti in gospodarske dejavnosti, kot sta čebelarstvo ali rudarjenje. Ključno pa je, da so človeške aktivnosti razumne, da ne bi uničevali habitatov rastlinskih in živalskih vrst ([poveznica](#)).

Na številnih območjih je lahko obstanek prisotnih živalskih vrst in habitatov v celoti odvisen od nadaljevanja gospodarskih dejavnosti. Za obstoj posamezne živalske vrste je na primer včasih treba povečati število košenj ali paše. V nekaterih primerih bo treba območja Natura 2000 prilagoditi, da bi zaščitili vrste in habitate, za katere je območje določeno, čeprav se v velikem številu primerov obstoječe dejavnosti odvijajo enako kot pred razglasitvijo posameznega območja kot območja mreže Natura 2000 ([povezava](#)).

V nadaljevanju poglavja so navedene človeške aktivnosti, ki so dovoljene in prepovedane na območjih varstva (vse glede na [povezavo](#)).

Gibanje in preživljanje časa v parkih

- prepovedano:
 - Vstop brez vstopnice
 - Vožnja ali parkiranje zunaj površin, ki so temu namenjene
 - Vzpenjanje po strmcih
 - Kampiranje in taborjenje (razen na za to predvidenih mestih)
 - Vstop hišnih ljubljencev, ki niso pod nadzorom

Kurjenje ognja, odlaganje smeti, hrup, nošenje orožja, opremljanje parka

- prepovedano:
 - Kurjenje ognja (razen na za to predvidenih mestih)
 - Odlaganje smeti in ogorkov
 - Povzročanje prekomernega hrupa
 - Vnos ognjenega in drugega orožja
 - Poškodovanje opreme parka

Lokalni prebivalci, osebja parka in dejavnosti v parku

- prepovedano je:
 - Snemanje ali fotografiranje v komercialne namene brez dovoljenja
 - Ukvarjanje s turistično, gostinsko ali trgovinsko dejavnostjo brez koncesije
- Obiskovalci se morajo najaviti in pridobiti dovoljenje, če se želijo ukvarjati s specifičnimi rekreativnimi dejavnostmi (npr. jadrarno padalstvo, letenje z zmaji, plezanje)

Rastline, živali, gobe, okolje, minerali, fosili, jame

- prepovedano je:
 - Nabiranje, zbiranje, poškodovanje ali uničevanje rastlin in gob
 - Hranjenje, odganjanje, preganjanje, plašenje, vznemirjanje, lovljenje, zbiranje ali poškodovanje živali
 - Poškodovanje gnezd in duplin živali
 - Zbiranje polžev in gob
 - Nabiranje zdravilnih zelišč
 - Onesnaževanje vodotokov, izvirov in rezervoarjev vode
 - Onesnaževanje zraka, tal in vode
 - Uničevanje zaščitnih mineralov in fosilov
 - Poškodovanje, uničevanje in odnašanje sveč, živega sveta speleoloških objektov, fosilnih, arheoloških in drugih odkritij
 - Odlaganje odpadkov ali izpuščanje nevarnih snovi
 - Poškodovanje, uničevanje, odnašanje in odtujitev antropoloških odkritij in materialnih ostankov različnih kultur, arheoloških in fosilnih odkritij ter kulturno-zgodovinskih zgradb in kulturnih spomenikov.

Ribolov

- Na nekaterih območjih dovoljen, na drugih prepovedan
- Prepovedan je lov s podvodno puško
- Prepovedano je zbiranje in odstranjevanje školjk in drugih morskih organizmov

Kopanje in potapljanje, plovba, sidranje in privez vozila

- Na nekaterih območjih je dovoljeno kopanje
- Samostojno potapljanje je dovoljeno z dovoljenjem parka
- Pri kopanju in potapljanju je treba paziti, da se ne povzroča škoda in ne vznemirjajo morski organizmi
- Premikanje plovila je treba prilagoditi omejitvam v parku
- Sidranje in privez plovil sta dovoljena samo na za to predvidenih in označenih mestih,

Alpinizem in plezanje

- Plezanje je dovoljeno izključno na lastno odgovornost
- Plezanje je dovoljeno samo na plezališčih
- Uporaba opreme za plezanje je obvezna
- Samostojno plezanje je prepovedano
- Prepovedani sta postavitev novih in spreminjanje obstoječih smeri brez dovoljenja parka

Raziskovanje jam

- prepovedano je:
 - Poškodovanje, uničevanje in odnašanje sveč, živega sveta speleoloških objektov, fosilnih, arheoloških in drugih odkritij, odlaganje odpadkov ali izpuščanje nevarnih snovi v speleološke objekte
 - Uničevanje in zbiranje fosilov in fosilnih ostankov ter okrasov v jamah in drugih speleoloških objektih
 - Uničevanje, odnašanje in odtujevanje arheoloških odkritij in materialnih ostankov različnih kultur, najdenih v jamah in drugih speleoloških objektih
 - Jemanje, dotikanje in vznemirjanje netopirjev

6. Ukrepi za varstvo narave

Strategija in akcijski načrt varstva narave Republike Hrvaške (NN 72/2017) za obdobje od 2017 do 2025 je temeljni dokument varstva narave, ki določa dolgoročne cilje in smernice za ohranitev biotske in pokrajinske raznovrstnosti in zaščitenih naravnih vrednosti ter načine za njuno izvajanje, skladno s celotnim gospodarskim, družbenim in kulturnim razvojem Republike Hrvaške ([povezava](#)).

„Bogata in raznolika narava je eden najdragocenejših virov, s katerimi razpolaga Republika Hrvaška. Ohranjena narava prispeva k zagotavljanju vseh funkcionalnosti, nujnih za življenje in gospodarski razvoj.“

Za izvajanje upravnih nalog varstva narave v Republiki Hrvaški in izvajanje Zakona za varstvo narave so pristojni (Pešić in drugi, 2017):

1. Ministrstvo za varstvo okolja in energetike ([MZOE](#))
2. Hrvaška agencija za okolje in naravo ([HAOP](#))
3. Upravni organi enot območne samouprave
4. Javne ustanove za upravljanje narodnih parkov in parkov.

Na območjih varstva se lahko gospodarske dejavnosti, kot je sekanje gozdov ali lov, izvajajo, če nimajo negativnega učinka na rastlinske in živalske vrste, za katere je območje določeno, in izpolnjujejo cilje ohranitve. Pri tem je treba vsako območje opazovati ločeno. Če obstaja negativen učinek, bodo z raziskavami določeni obseg in načini za njihovo zmanjšanje. Lov je na primer dovoljen, vendar se mora izvajati pod nadzorom, da bi zagotovili dolgoročno ohranitev zdravih in preživetja sposobnih populacij vrst, posebej tistih, ki so ogrožene (Evropska komisija 2018; [povezava](#)).

S cilji ohranitve se določita zeleno stanje ali stopnja ohranjenosti posameznega območja varstva za vse habitatne tipe in vrste, ki so prisotne na tem območju, in sicer s pomočjo točnih vrednosti, npr. ohranitev populacije določene vrste na ravni nekega najmanjšega števila osebkov v obdobju petih let. V praksi se določi vrsta ciljev za posamezno območje ali vrste, ki se kategorizirajo glede na prioritete – od najbolj ogroženih in najnujnejših do manj prioritetenih (ibid.). Za določitev ciljev ohranitve so odgovorni pristojni organi v vsaki državi članici, ki hkrati odloča o ukrepih, obliki in metodah izvedbe določil teh direktiv. Poleg zagotavljanja, da so cilji ohranitve zasnovani na dejstvih, morajo biti vse zainteresirane strani aktivno vključene v postopke določitve ciljev ohranitve. Na območjih varstva je na primer mogoče delovanje

nevladnih profitnih civilnih organizacij, kot je Hrvatski rendžer, ki šteje okrog 90 članov in spodbuja razvoj in izboljšanje stroke nadzornikov in čuvajev narave ter njihove vloge pri ohranitvi zaščitene naravnih vrednosti na Hrvaškem (Evropska komisija 2018; [povezava](#)). Takšne in podobne službe čuvajev narave izvajajo neposredno zaščito in imajo pooblastila za kaznovanje v primeru nespoštovanja pravil.

**International
Ranger
Federation**

Slika 7. Hrvatski rendžeri (levo: [Marko Mrkonjic PIXSELL](#), desno: [International Ranger Federation](#), 26.11.2019.)

Glede na *Direktivo o habitatih* ukrepi za varstvo narave vključujejo vse praktične ukrepe s ciljem ohranitve na nekem območju, ki morajo biti usklajeni z ekološkimi zahtevami habitatnih tipov in vrst, prisotnih na tem območju. Pri določitvi ukrepov za ohranitev se upoštevajo gospodarski, družbeni in kulturni kontekst ter regionalne in lokalne značilnosti. Potrebni ukrepi za ohranitev so možni v primeru obstoja podatkov o vseh vrstah pogojev na nekem območju, ohranjenosti in potrebah vrst in habitatnih tipov ob upoštevanju družbeno-gospodarskih okoliščin. https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/faq_hr.htm Na območjih mreže Natura 2000 bi lahko bile potrebne različne vrste ukrepov, vključno z aktivnostmi obnove, ki zahtevajo izvajanje del ob točno določenem času, kot so dela za obnovo hidrologije močvirja, ponovno sajenje določenih vrst, ponovna vključitev ali krepitev populacij, postavitve potrebne infrastrukture, košnja, krčenje makije, upravljanje hidroloških režimov (Evropska komisija 2018; [povezava](#)).

Uporabne spletne strani

- [Brskalnik mreže Natura 2000](#) s točnimi lokacijami vsakega območja Natura 2000 v mreži EU-ja
- [Barometer NATURA 2000](#): podatki o številu območij in površini, pokriti v vsaki državi članici in na ravni EU-ja
- [Preglednik mreže Natura 2000](#) za vsa območja mreže Natura 2000
- [Hrvaška agencija za okolje in naravo](#) agencija za okolje in naravo, ki vodi informacijski sistem varstva narave Republike Hrvaške
- [Strategija in akcijski načrt varstva biotske in pokrajinske raznovrstnosti Republike Hrvaške](#)
- [Zakon o zaščiti okoliša](#)

Seznam rabljene literature

- Duplić, A., Plavac, I., Radović, J., Rodić, P., Topić, R. (2012). Prijedlog ekološke mreže Natura 2000, Zagreb: Državni zavod za zaščito prirode, stručna podloga.
- European Economic Community, (1992). Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora, no. 206.
- Evropska komisija (2018). Upravljanje područjima mreže Natura 2000 Odredbe članka 6. Direktive o staništima 92/43/EEZ Bruxelles, 21.11.2018. C(2018) 7621. doi: 10.2779/624490, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/11e4ee91-2a8a-11e9-8d04-01aa75ed71a1/language-hr/format-PDF>.

- European Parliament, (2007). Directive 2007/2/EC of the European Parliament and of the Council of 14 March 2007 establishing an Infrastructure for Spatial Information in the European Community (INSPIRE), Official Journal of the European Union, no. 108.
- European Parliament, (2009), Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds, Official Journal of the European Union, no. 20.
- Grgić, M., Varga, M. (2013). Uspostava ekološke mreže Natura 2000 i uloga INSPIRE direktive. *Ekscentar*, (16), 54-57.
- Miholić, T. (2014.). Upravljanje prekograničnim NATURA2000 područjima Republike Hrvatske i Republike Slovenije, radionica, http://www.voda.hr/sites/default/files/pdf/clanka/hv_88_2014_180_miholic.pdf.
- MZOE (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže, verzija 1.0, http://www.hoop.hr/sites/default/files/uploads/dokumenti/O4_zasticena/smjernice/Smjernice_za_planiranje_upravljanja_MZOE_HAOP_2018.pdf.
- Odom, E. P., Barret, G. W., (2004). Fundamentals of Ecology, Fifth Edition, Philadelphia: Thomson Brooks/Cole.
- Pešić, D., Mužar, I., Sabol, G., Popović Dujmović, I., Đanić Čeko, A. Đ., (2017). Priručnik za otvoreno i transparentno upravljanje zaštićenim prirodnim područjima. Pešić, Dinko (ur.). Osijek: Udruga za zaštitu prirode i okoliša Zeleni Osijek, https://bib.irb.hr/datoteka/912545.PRIRUCNIK_Transformacija.pdf
- Šetić, M. (2017). Nacionalni parkovi Hrvatske. Završni rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Odjel za interdisciplinarne, talijanske i kulturološke studije. <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A1804/datastream/PDF/view>.
- Thompson, A., Massyn, P. J., Pendry, J., Pastorelli, J. (2014). Tourism concessions in protected natural areas: Guidelines for managers. *New York, NY: United Nations Development Programme*.
- Tišma, S., Šučur, M., Škunca, O., Preradović, N., Piasevoli, S., Montan, V. i dr., (2009), Minivodič za poslovnu zajednicu, Zagreb: EU CARDS projekt, Institut za međunarodne odnose.
- Vlašić, I., Vlašić Feketija, M., (2006), Pridruživanje Hrvatske Europskoj Uniji - Izazovi sudjelovanja, četvrti svezak, Zagreb: Institut za javne financije.
- Zmijanović, L. (2016). Procjena modela za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom: slučaj Nacionalnog parka Krka. *Ekonomski pregled*, 67(3), 241-272.
- UNWTO United Nations World Tourism Organization. (1981). Technical handbook on the collection and presentation of domestic and international tourism statistics.
- Bioportal. (23. 11 2019). *Bioportal informacijskog sustava zaštite prirode*. Dohvaćeno iz <http://www.bioportal.hr/gis/>
- HAOP. (22. 11 2019). *HAOP zaštićena područja*. Dohvaćeno iz <http://www.hoop.hr/hr/tematska-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja/zasticena-podrucja-u-rh>
- HAOP. (22. 11 2019). *Upisnik zaštićenih područja*. Dohvaćeno iz <http://www.hoop.hr/hr/baze-i-portali/upisnik-zasticenih-podrucja>
- NN143/2008. (23. 11 2019). *Narodne Novine*. Dohvaćeno iz https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_12_143_3962.html

Seznam uporabljenih povezav (po vrstnem redu uporabe pri izdelavi dela)

- <https://www.iucn.org>
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1658.html
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_02_15_316.html
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_06_80_1658.html
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_02_15_316.html
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=600>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=12072>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=27155>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=35943>
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Hajdu%C4%8Dki_i_Ro%C5%BEanski_kukovi
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Bijele_i_Samarske_stijene
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Brijuni
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Kornati
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Krka
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Mljet
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Paklenica
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Plitvi%C4%8Dka_jezera
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Risnjak
- https://hr.wikipedia.org/wiki/Nacionalni_park_Sjeverni_Velebit
- <http://www.bioportal.hr/gis/>
- <http://www.hpm.hr/interaktivna-karta/>
- <https://www.tnp.si/sl/spoznajte/>

- https://kozjanski-park.si/?page_id=288
- <https://www.park-skocjanske-jame.si/>
- <http://www.kpss.si/o-parku>
- http://gis.arso.gov.si/atlasokolja/profile.aspx?id=Atlas_Okolja_AXL@Arso
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_10_124_2664.html
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_10_105_2052.html
- <http://www.propisi.hr/print.php?id=7263>
- <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza>
- https://www.wur.nl/upload_mm/7/a/9/36c9fe3c-0dff-45e2-9f5e-a97077d7128d_biogeographical%20map_382e62e6_530x393.gif
- <http://www.haop.hr/hr/pojmovnik/pojmovnik>
- <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/dashboards/natura-2000-barometer>
- <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/natura-2000>
- https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/faq_hr.htm
- https://ec.europa.eu/regional_policy/hr/funding/erdf/
- https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_hr
- <https://ec.europa.eu/fisheries/cfp/emff/>
- <https://ec.europa.eu/easme/en/life>
- <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/ekoloska-mreza>
- <https://pixabay.com/>
- <https://www.plantea.com.hr>
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2013_10_124_2664.html
- https://www.dropbox.com/s/odczgey4i5lexle/GIS.zip?dl=0&file_subpath=%2FGIS
- <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED283>
- http://natura2000.eea.europa.eu/?query=Natura2000Sites_9883_0.SITECODE.HR2001360
- <https://www.zakon.hr/z/1373/Zakon-o-koncesijama-2012-2017>
- <https://mzoe.gov.hr/>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=27247>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=27249>
- <https://www.zakon.hr/cms.htm?id=38733>
- <http://www.haop.hr/hr/tematska-podrucja/odrzivo-koristenje-prirodnih-dobara-i-ekoloska-mreza/odrzivo-koristenje-1>
- <https://gov.hr/moja-uprava/aktivno-gradjanstvo-i-slobodno-vrijeme/u-prirodi/kako-se-ponasati-u-zasticenim-podrucjima/1586>
- https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2017_07_72_1712.html
- <https://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=4006>
- <https://mzoe.gov.hr/>
- <http://www.haop.hr/hr/pocetna-stranica>
- https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/faq_hr.htm
- http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Cuvari-prirode-proslavljaju-svoj-dan-Svjetski-dan-rendzera?meta_refresh=true
- <https://www.internationalrangers.org/>

Končna beseda

Spoštovani uporabniki,

upamo, da vam bo ta izobraževalni program pomagal oblikovati delavnice ali dejavnosti, povezane z varstvom narave, in da se boste lahko učili in spoznali vrste, ki so bile raziskane v okviru projekta LIKE. Zamišljeno je kot izhodišče, kjer lahko dobite osnovna spoznanja o teh vrstah, težavah s katerimi se srečujemo pri varovanju njih, kot tudi o habitatih, ki jih naseljujejo, daje pa nam tudi vpogled v to kako jim pomagati. Upamo, da bo vam izhodišče za razvoj lastnih izobraževalnih dejavnosti in prenos teh spoznanj na prihodnje generacije. Če imate kakršna koli dodatna vprašanja ali komentarje glede samega programa, jih prosim pošljite na ana.baresic@gmail.com.

Vso srečo z delavnicami!